

SADRŽAJ

BORGESU UMEMSTO DOBRODOŠLICE, intervju / 302
 JA SAM TVOJA MAMA, ANDELE, branko maleš / 305
 FRAGMENTI O DADAIZMU, branimir donat / 306

MOĆ JEZIKA / 309

k-h. volkmann-schluck
 roland barthes
 ivan ivas
 ck. ogden, i. a. richards
 nenad mišević
 j. l. austin
 relja dražić
 dubravko škiljan
 friedrich waismann

POVEST O OBRNUTOJ CRKVI (IV), slaven radovanović / 342
 POSTMODERNA GENERACIJA, ješa dene-gri / 344
 OSAM FILMSKIH NOĆI, zoran derić / 345
 NOVE KNJIGE / 346

POLJA

časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5/II, telefon (021) 28-765

uređuju: silvija dražić, zoran derić, petru krdu, alpar lošonc, franja petrinović, đorđe pisarev (v. d. glavnog i odgovornog urednika) i miroljub radojković; sekretar radmila gikić; tehnički i likovni urednik cvetan domovski; lektor mirjana stefanović članovi izdavačkog saveta: bosiljka bojanić (predsednik), gion nandor, aleksandar horvat, ratka lotina, velja macut, selimir radulović, radivoj šajtinac, dušan todorović, aleksa trifunov, jovanka žunić, (delegati šire društvene zajednice); radmila gikić, relja knežević, tomišlav marčinko, šan todorović, aleksa milan paroški, franja petrinović i vitomir sudarski (delegati izdavača); izdaje nišro «dnevnik» oour «redakcija dnevnik», novi sad, bulevar 23. oktobra 31; direktor jovan smederevac osnivač pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine; časopis finansira s iz kulture vojvodine; rukopise slati na adresu: redakcija «polja», novi sad, poštanski fah 190; žiro račun: 65700-603-6324 nišro «dnevnik», oour «redakcija dnevnik», sa naznakom za «polja», (godišnja pretplata 600 dinara, za inostranstvo dvostruko); na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413-152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga; tiraž 2.000 primeraka

redakcija zadržava pravo da po svom nahođenju naručuje rukopise i poziva autore na saradnju. polemike ne honoriramo. rukopisi se ne vraćaju. redakcija prima utorkom i četvrtkom od 12 do 14 časova.

glavni urednici polja od 1955: florika stefan (1955 - 1958), dejan poznanović (1958 - 1962), mileta radovanović (1962 - 1965), petar milosavljević (1965 - 1968), pero zubac (1968 - 1971), boško ivkov (1971 - 1974), jaroslav turčan (1974 - 1976), jovan zivlak (1976 - 1984)

L.B.P. Bucciarelli: *Da li bi Vam se dopao dijalog s Danteom?*

J.L. Borges: *Dijalog? Sjećam se riječi koje je izgovorio*

George Bernard Shaw »sve bih dao za koji sat razgovora s Oscarom Wildeom«, te da bi za tog razgovora – suprotno svojoj navici – govorio malo a slušao mnogo. Vjerovatno da, dijalog s Danteom bio bi ugodan, ali bi s Ariostom bio možda još ugodniji.

Ariostovo ime u Borgesovim ustima ne iznenađuje, jer se divi njegovim sposobnostima da uz pomoć poetskih snova utječe svakidašnjici. I Borges će, uronjen u čitanje Mañnitog Orlanda, pobjeći od jednoličnoga bibliotekarskog života. Čitanje Ariosta bilo je za nj otvoreni put prema fantastičnom i prema snu, pustolovina koju više nije napuštao.

- Vi ste se kasno približili Danteu. Zašto?

- Mislio sam, kao toliki drugi, da je talijanski jezik zapreka; ako ga tko ne pozna, ne može čitati Dantea. Započeo sam tako s jednim malim dvojezičnim izdanjem, jednu stranicu sam čitao na talijanskom a jednu na engleskom. Veoma pažljivo sam čitao na engleskom a potom sam polako čitao na talijanskom te uspoređivao svaku crtu u tekstu s engleskim predloškom. Više-manje kada sam stigao na vrh, Čistilišta osjetio sam da sam mogao bez engleskoga teksta i čitati izravno na talijanskom.

A zbiló se i nešto što je otešlo susret s talijanskim Biog Casares, Silvina Ocampo i ja bili smo otišli pogledati jednu Pirandellovu kazališnu predstavu; poslije prvoga čina pogledali smo se međusobno i otišli jer se ništa nije dogodilo; dan kasnije potražio sam djelo koje sam imao u kući i pročitao ga. Osjetio sam da, iako ne razumijem pojedine riječi, mogu razumjeti čitavu rečenicu pa čak i cijelu stranicu. Pogrešno je prevoditi talijanski. Prije nekoliko godina prevedena je *Božanstvena komedija*, ali se radi o ružnom prijevodu. Jedan mi je prijatelj rekao da je našao više od stotinu stihova s pogrešnom metrikom u prvom pjevanju *Pakla*. Ja ne znam kako se netko bez dobroga sluha upušta prevoditi Dantea.

- Pjesnika bi, dakle, trebao prevoditi drugi pjesnik?

- Nije potrebno. Prevoditi treba netko tko ima uha barem za glazbu. Prvi prijevod što ga je načinio Mitre bio je grozan, ali je već mnogo i to što jedan general prevodi *Božanstvenu komediju*, koja je veoma teška. Kad već govorimo o generalima, znate li koliko je u Argentini generala u aktivnoj službi? Osamdeset i dva! Ja ne znam da li ih je u II svjetskom ratu bilo toliko.

- To bi bio jedan od problema u našoj zemlji?

- Da ali vjerujem da za sada – u najmanju ruku – imamo pravo na povjerenje, zar ne? I to je već puno.

Bio sam u Madisonu (Wisconsin) na »dan vještica« (*halloween*), što je tamo poput karnevala i svijet se maskira u kosture, životinje, vanzemaljce, vampire. A kako sam bio dobio neku nagradu na Sveučilištu, i svi su – profesori i studenti – bili maskirani, pomislilo sam da ću ostaviti loš dojam ako se i ja ne maskiram, iako moram priznati da me strah maski i karnevala. Tako sam za dva dolara kupio golemu vučju glavu, jako nakostriješenu od nekakve smrdljive gume. Stavio sam je kao kapu i ušao u salu koja je bila puna lubanja, stvarnih i izmišljenih životinja, uz vrisku i kreštanje: *homo homini lupus*. Netko me primio za ruku i rekao: »pobijedio je Alfonsin«. Bio je to ponedjeljak, a Alfonsin je bio pobijedio u nedjelju. Pomislilo sam: ako se obistinilo neobično čudo što me vide preobučena u vuka, zašto se ne bi moglo obistiniti drugo jedno čudo – daleko veće – u korist moje otadžbine. Dvije čudesne stvari, prva bez ikakva značaja kao moja vučja glava, druga, koja bi mogla biti značajnim datumom argentinske povijesti. Ovo potonje je značilo trijumf zdrave pameti, mudrosti, volje i moral, nakon neodgovorne vlade.



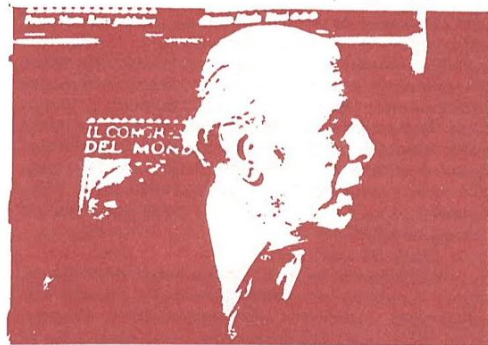
MOĆ JEZIKA
 barthes
 ogden, i. a. richards
 mišević
 austin
 dražić
 škiljan
 waismann
 BORGES, DIALOG
 FRAKCIJA OBRNUTOJ CRKVI
 POSTMODERNA GENERACIJA

302 polje, septembar '85.

korice i temat »moć jezika« design by mladrag jelačić

borgesu umjesto dobrodošlice*

razgovarala lucrecia betarix porto bucciarelli



Nekoć je argentinska *pezeta* bila jaka moneta. Moj je otac 1897. godine kupio kuću, bila je podaleko, u jednom nenaseljenom mjestu, Palermu, na periferiji, gdje je bilo malo kuća. Otac je priča mi sestra, kupio kuću s ulazom, dvoranom za objede, salonom, bibliotekom, brojnim spavaćim sobama i toaletama, dva unutarnja dvorišta, jednom brajdom, vrtom, mlinom, palmom, brojnim ružama, sve to za 13.000 *pezeta*, otplaćenih u trinaest mjesečnih rata. Danas s 13.000 starih ili novih *pezeta* ne možeš ništa. Ono što je nekoć bilo pravo malo bogatstvo danas se potroši u tri-četiri dana.

— Kako vidite blisku budućnost argentinskoga pripovjedalaštva?

— Književnost nema ništa zajedničkoga s kriznim situacijama. Poezija je nešto vječno, politika nešto što je u stalnoj mijeni.

— Imate li veze s mladim piscima?

— U redu. Rođen sam 1899. godine i puno je mladoga svijeta koji ne prašta moju starost.

— Ali Vi ste u radišnoj starosti. Rekla bih gotovo čudesnoj...

— Ničija starost nije čudesna. Dugovjekost je ponajduža među bolestima.

Mati mi je umrla u 99. godini sa zebnjom da će doseći stotu. Govorio sam joj kako je decimalni sastav samo jedna od konvencija. U nekom drugom sustavu ne bi navršila sto godina već 6. U svakom slučaju ostajao joj je strah. Ona je bila vjernik, a ja ne, pa je svake večeri u Boga pitala da je uzme k sebi dok spava ili jutrom. Kada bi se probudila, plakala je, jer noću nije umrla. Sve dok se jednoga jutra nije probudila. Bila je došla do 99. godine.

— U Evropi se mnogo govori o latinoameričkoj književnosti. Što Vi mislite o tome?

— Vjerujem da se preveć govori i ne znam da li se isplati uprošćeno govoriti o latinoameričkoj književnosti, jer vjerujem da smo na književnom planu još siromašni. Sjedinjene Države, međutim, mnogo su dale. Dale su jednoga Poea, Emersona, Melvillea, sve iz tzv. New England, što je relativno mala zemlja, ali koja je dala tolike genijalce: Henry James, Williams James. Dok druge države ništa nisu dale. Ja sam počasní građanin Texasa a ne sjećam se ni jednoga teksaškoga pisca. Vjerujem da nema ni jednoga.

Možda je među latinoameričkim književnostima ona argentinska ponajbolja, osobito u prošlom stoljeću: Alfauerte, Lugones pa i drugi manje poznati kao: Banchs, Ezequiel, Martinez, Estrada, Činjenica je da je ovo kozmopolitski grad. To je sreća. Prođete li, međutim, Južnom Amerikom, naći ćete zemlje poput Perua, veoma dražesne (*queribles*), kao Kolumbija, ali su to istovremeno i veoma provincijalne zemlje. Buenos Aires, međutim, grad je koji je otvoren prema Evropi. Druge su zemlje više španjolske ili urođeničke, no tu je stjecište mnogih emigracija pa čak i jake židovske emigracije. Polovina pučanstva u Buenos Airesu je talijanskog podrijetla. Ja sam — kao što rekoh — nemam talijanske krvi. Nedavno sam doznao da sam potomak nekog trgovačkoga kapetana Talijana, koji se zvao Gibeo ili Cibeo ili Chibeo (?) a koji se za drugog utemeljenja Buenos Airesa borio pod Mendozininim zapovjedništvom. Elem, neku daleku kap talijanske krvi trebao bih čak i ja imati, uz onu *guarani* krvi, jer potječem od jedne od Iralaovih prilježnica, a koji je opet utemeljio Asunción.

Kad Borgesu ne izostaju pozivanja na pretke, prezimena koja nastavljaju njegove priče i koja poput upornih utvara preplavljaju njegova razmišljanja. Iako čovjek od misli, on ne krije divljenje prema ljudima od akcije, odlučne i vrijedne, istinske protagoniste povijesti.

— Argentinska je povijest bila uvijek puna briga i jada pa se takvo stanje održava u djelima mnogih pisaca. Tako Sarmineto u djelu *Facundo*, Ascusubi i

U sjećanju mi je još uvijek Borges profesor za katedrom engleske književnosti na Fakultetu za književnost i filozofiju Sveučilišta u Buenos Airesu. Neobičan i rastresen predavač u vrijeme isplta koji su se polagali s velikom lakom; neki studenti zbog toga su ga zvali »jednorig«, za razliku od njegovih veoma strogih kolega. Biljahu to posljednje godine njegovih predavanja.

Nakon mnogo vremena, telefonski, opet sam slušala taj nezamjenjiv glas, možda pomalo jednoličan. Predstavljam mu se, prizivajući ta davna vremena. Ugovaramo susret u njegovoj kući, a on žuri da me upozori kako lift ne radi.

Stižem nešto ranije u ulicu Malpú i ulazim prilično mračnim stubištem sve dok nisam došla pred vrata s mjedenom pločicom i prezimenom Borges; kasnije ću doznati da je to pločica koju su imali i u ženevskom stanu.

Dočekuje me klasična domaćica argentinskih građanskih obitelji, obzirna i odsutna, pita me za ime i pokazuje naslonjač gdje da počekam; sa ulice dopire buka koja kao da je vatrom ovljena. Čekanje mi omogućuje da promotrim ambijent koji me okružuje. Prostrani pravokutni prostor nakon uzanog ulaza pretvoren je u dnevni boravak i sobu za primanje. Dosta je engleskoga prošlostoljetnoga namještaja od mahagonija, jedan stol na kojem — kazat će mi — radi i gdje sam jede, u kutu biblioteka koja otvorenih polica otkriva njegovo svagađanje štivo, jedan kredenac sa srebrnom a iznad toga portret sestre Norah i druge obiteljske fotografije, većinom od vremena požutjele. Uz prozore kanape i dvije stolice, maleni ormar marmorne površine i pisarnica koja je pripadala majci, sve to predstavlja pokućstvo dnevnog boravka.

Toplo je. Vođen domaćicom Borges stiže, pomalo skromnoga odijela, oslonjen na crni i čvrst štap. Polagano se spušta na kanape. Dobrije štedjela tjele, ali lice uspijeva izraziti iznenađenje; iskrene osmijeha, gotovo već ugasle nebesne oči jedva se miču, glas je slabiji, ali za razgovora oživljava.

Hernández. No ja ne vjerujem da je to funkcija književnosti, vjerujem da je istinska funkcija smišljati. I što drugo ja mogu činiti, živim sam, poznajem malo ljudi, ne dopadaju mi se prenapučene sjedeljke. No, meni se dopada dijalog, sada primjerice razgovaram s Vama pa mi se čini da je to veoma ugodan način da se provede jutro, ali na sjedeljka s tridesetak, četrdesetak ljudi pomalo se ošamutim. Vi živite u Italiji?

— Da, zašto?

— Znate, ja poznajem sjever i Rim. Jednom je Chesterton — pisac kojega neobično cijenim —

rekao da je, kad se u Rim ide bez osjećaja da se na neki način »vraćate« u Rim, putovanje beskorisno. Tako god ide u Rim mora misliti »vraćam se u Rim«, »ego romanus sum«. Kultura je odande potekla.

— To je grad koji ne stignete dovoljno upoznati. Netko je rekao da je Rim poput glavice luka, ne uspijevamo drugo do trgati režanj po režanj, ne dospjevši nikada do kraja, do srčike...

— To me sjeća na Ibsenova Peer Gynta, kada ovaj traži samoga sebe pa se uspoređuje s lukom.

— Kada je Giorgio Bassani došao u Argentinu na sajam knjige, rekao je da po njegovom mišljenju u toj zemlji vlada kriza identiteta i da je Borges pjesnik te krize. Što Vi mislite?

— Možda, ali ne bih rekao da sam toliko značajan.

— Postoji li kriza identiteta u Argentinu?

— Ne, ne vjerujem jer imamo tu prednost da pojedujemo manje lokalnoga kolorita od drugih zemalja.

— Nije li možda naš kozmopolitizam ono što nam pribavlja osobito obilježje?

— Da, to je prednost. Jedan je političar rekao da se mora izbjeći miješanje stranaca, ali kada je tu sve inozemno... Ionako govorimo španjolski, koji je zapravo jedan od dijalekata latinskoga, a zasigurno nismo *indios*. Svi Amerikanci, a govoreći Amerikanac mislim i na Sjedinjene Države, na Kanadu a ne samo na Kolumbiju, Urugvaj ili Argentinu, vjerujem da smo svi mi — Evropljani u egzilu. Ja primjerice imam ponajviše španjolske krvi, ali nisam Španac. Ponekad mislim da je lakše nema razumjeti Evropu nego Evropljanima. Mi ovdje možemo prihvatiti cijelu evropsku prošlost, čak i istok, jer se u zapadnu kulturu upliću Grčka, Rim i Izrael.

U njegovim razgovorima uvijek se vraća prošlost, sadašnjost klizi poput prolaznoga trenutka, a među ovim zidovima nastavljaju živjeti ponajduže nazočnosti.

— Kakvo je Vaše poimanje poezije?

— Poezija je nevremenska. Vi čitate Ariosta i osjećate da je aktualan. Poezija je vječna.

Vjerovao sam da je iscrpljena mogućnost metafore, ali sam onda našao neke koje su me iznenadile a bile su drevne. Bez dvojbe, kada Shakespeare govori o *mlijeku ljudske dobrote*, to nije nikakva metafora, ali pristaje, zar ne? Zar to nije lijepo? Mjesec, tako nešto krrhko, a međutim vječno. I osim toga ima oblik ogledala, on jest ogledalo.

Upravo sada čitam neku knjigu o Indiji, gdje sam našao jednu metaforu koja me iznenadila. Vi znate da hindusi štiju ono strašno božanstvo Shiva, božanstvo smrti i stvaranja. U toj je knjizi zapisano da je *Himalaja osmijeh Shive*. Zar nije lijepo? Strašne planine predstavljaju osmijeh strašnoga božanstva. Prediva je to metafora i nije uopće važno da li je zapisana u ovom stoljeću ili pred deset stoljeća.

— Kada se neki pisac može nazvati takvim?

— Netko je rekao da bi trebalo napisati tri ili četiri knjige prije nego li se to kaže: u redu, ja sada mogu objavljivati pa sam tako i napravio. Moj je otac običavno govoriti da ne žurim. Tako sam napisao i potrgao barem četiri knjige od kojih su neke sadržavale ultraističke poeme, veoma ružne stvari. Jednoga dana, kada sam imao 24 godine, rekoh svome ocu da sam napisao knjigu koju bih rado objavio, ali sam htio da je pročita i unese poneku ispravku. »Ne« — rekao mi je — »nitko nikoga ne može spašavati, bez dvojbe bi bilo stvari koje bih ja mogao popraviti, ali si ti taj koji to mora učiniti, ti sam moraš počinuti vlastite pogreške«. Objavio sam je tako, u 300 primjeraka koji nisu išli u prodaju i to je koštalo 300 *pezeta*.

— Kakva Vam je danas uspomena na tu knjigu?

— Poklanjao sam je prijateljima pa mi nije preostao nijedan primjerak. Moj je otac sačuvao jedan

primjerak, ne govoreći mi ništa, što sam s ushićenjem otkrio nešto kasnije. Ne vjerujem da mu se osobito dopala, jer sam našao da je procrtao cijele stranice i izmijenio mnoge prideve i glogole. Knjiga je bila naslovljena *Gervor de Buenos Aires* i te ispravke sam uvažio u kasnijoj redakciji svojih djela.

– Jeste li zažalili zbog nečega što ste objavili?

– Da, gotovo zbog svega. Vjerujem da sam stvarno objavio samo jednu knjigu. – *El libro de arena* (Knjiga od pijeska) i jednu drugu – *El informe de Brodie* (Brodiev izvještaj) koje bi se mogle spasiti, a jednako tako i *Lozinka*. Druge se mogu zaboraviti i zaboravit će se.

– Koja Vas od Vaših priča ponajviše zadovoljava?

– Tu je priča *Ritual* i druga jedna *El congreso*, koja je u *E libro de arena*, *El sur* (Jug), iz *El informe de Brodie*, koja mi se dopada kao i *Funes el memorioso* (Funes pamtilac) a tako i *Juan Murana*.

– A »25. kolovoza 1983«?

– Ispričajte mi što Vam povijest te priče:

Napisao sam je prije mnogo godina, još prije 1977. Odnosem je uredništvu *La Nación* i ne objave je. Neće biti da štogod vrijedi, pomislim i pošaljem drugu jednu priču, koja je prihvaćena. Pretprošle godine, pošto je imala stanovitu aktualnost, objave je a svijet pomisli da sam je napisao toga časa, no taj datum sam bio stavio slučajno samo zato jer mi se činio veoma dalek, a kada su je objavili – oklijevao sam da je priznam.

– Zašto izdajate *El libro de arena*?

– Jer je pisana jednostavnim načinom. Jer su bajke koje pripovijeda zanimljive. Jer se može pročitati za sat vremena. Jer nema teških riječi. Kada sam počeo pisati, na sve nas je uplivao Lugones. Svi smo pisali na veoma barokni način, s mnogo metafora. Činilo nam se da pisati dobro znači pisati kao Lugones. No danas je prihvatljivije jednostavno pisanje, manje umjetno. A kazivati jednostavnije stvari, to je bila predivna mogućnost španjolskoga jezika, ali je bilo i drugih.

– U kakvoj uspomeni nosite *Lugones*?

– Osobno u neugodnoj. Bio je to veoma autoritaran čovjek, ali je moje sjećanje ispunjeno njegovim stihovima:

*ligeros sueños de los crepúsculos
el jardín con susíntimos retiros
dará a tu alado ensueno fácil jaula
donde la luna te abrirá su aula*

(bezbrizni snovi blagih predvečerja) vrt sa svojim prijaznim kutima) tvojim će krilatim snovima podariti gajbu) gdje će ti mjesec otvoriti svoju dvoranu.« – Leopoldo Lugones, *Luna crepuscular*.
Lagana Lugonesova glazba:

*el cerro azul estaba fragante de romero
y en los profundos campos silbaba la perdiz*
(»plavi je brijeg mirio na ržumarin) a dubokim je poljem pištala jarebica« – Leopoldo Lugones, *Salmo pluvial*) Sada je zamjetno stanovito otklanjanje Lugonesova stila.

– Po Vama, koji je najznačajniji Lugonesov trenutak?

– Modernistički momenat najmanje je osoban, a mislim da je značajniji momenat nakon toga, onaj na koji je manje upliva imao Rebén Darío. *Borgesov odnos prema Leopoldu Lugonesu, najznačajniji figuri modernizma u Argentini, uvijek je bio konfliktan, protkan pohvalama i širokim rezervama prema nepriljepornom majstoru koji voli prostrane krajovalike i muzikalnost stiha. Poput tolikih mladih ultraista svoje generacije, Borges je na taj način reagirao protiv modernizma i njegovih stilema, njegovih tudica. Otvoreno se izjasnio kao anti-modernist. Možda njegov gnjev ima prirodnije i psihološko kori-*

jenje. Njegova je mati, gotovo bezuvjetno, obožavala *Lugones* pa je stav mladoga pisca i stanoviti oblik zagovaranja vlastite neovisnosti u obiteljskom ozračju, samostalnost njegove intelektualne misli. S vremenom je to stanovite revidirano, prikriveno približavanjem stanovitim modernističkim prijedlozima. Individualne su, na primjer, orijentalne teme nekih njegovih priča. S druge strane, ne može nas čuditi polemika protiv *Rubén Daría* i modernizma, ako se to protumači kao »francuzirana« škola. Poznata *Borgesova anglofilija držala ga je podaleko od takvog senzibiliteta*

– Što je za Vas riječ?

– Vjerujem da je riječ mnogo toga. Prije svega, ona je sredstvo pripovijanja. To su simboli koji odgovaraju stanovitim konvencionalnim slikama. Osim toga, riječi imaju magičnu moć, onu koju ja tražim u svojoj poeziji i koja možda manje ovisi od riječi nego od ritma, to jest – glazbe riječi.

– Da li se riječi troše?

– Ne vjerujem. Ne znam da li riječi imaju ikakvu važnost. Rekao bih da je stih ne njegovo značenje već zvuk. U prvom pjevanju *Čistilišta*:

*dolce color di oriental zaffiro
che s'accoglieva nel sereno aspetto
del mezzo puro infino al primo giro.*
(Prenježna boja istočnog safira, kojom se stade vedri zrak da plavi, do ruba čist gdje nebo zemlju dira.)

Vjerujem da je važniji zvuk, ona tiha glazba, a ne poredba između istoka i dragoga kamena. Poezija je prije svega muzikalnost, zbog toga ne znam da li je poezija prevodiva. Prevode se pojmovi, smisao riječi. A možda bi trebalo prevoditi znakove kao što je to radio Ezra Pound u nekim pjesmama iz IX stoljeća. Kada sam pročitao prijevod nisu mi se činile lijepima, ali potom – studirajući angolosaksonski – postalo mi je jasno da je Pound prevodio zvukovlje.

U ovim odgovorima zatječemo *Borges* nesvjesnog modernistu i bližega *Lugonesu*, kojemu će posvetiti jednu svoju studiju i knjiga *El hacedor* (Tvorač). Neće ga toliko zanimati narativna radnja u poeziji koliko njezina muzikalnost. Život proveden u sjeni mora da je u tom skretanju imao svoju ulogu.

– A kada prevode neku Vašu pjesmu?

– Ponekad je izmijenjena i poboljšaju, ponekad je ne poprave, a kada je prevodu doslovno – ne ostane ništa. U poeziji, značenje ima manje smisla nego u prozi, poezija je zvuk.

– Pišete li i sada?

– Da, nastavljam pisati pjesme i priče. Što drugo preostaje? Imam malo prijatelja, slijep sam, imam knjige koje ne mogu čitati, moram diktirati ono što pišem. Više pišem poeziju jer je prozu teže pamtit, sonet je pamtljiviji pa sam se zato vratio vezanom stihu, jer ga se lakše sjetim.

– Da li bi Vam bilo drago napisati ono što niste napisali?

– Bilo bi mi drago živjeti ono što sam napisao. Koja mi druga sudbina preostaje sada ako ne ona spisateljska, 84 su mi godine. Ne mogu tražiti drugu sudbinu. A osim toga držim da spisateljska sudbina nije siromašnija od drugih, zar ne? Osobito što se tiče čitanja, pisanje može biti pogreška, ali je čitanje užitek, sreća... I pisanje... iako se kasnije ne dopadne ono što se napisalo.

Može se misliti na spisateljsku sudbinu kao životnu sudbinu, živjeti život preko stvorenih stvarova, što nose autorovu maštu i snove. *Borges* se nije izmijenio, napustio je vrt stare kuće u *Palermu* za ovaj drugi, sabraniji prostor svoga apartmana, gdje zajedno s posjetiteljima prima vijesti o svijetu, žedan pojedinosti kojima će hraniti svoju maštu. Uprkos godinama, putuje mnogo i s oduševljenjem

pamti svoja putovanja. No u osamljeničkom čitanju čovjek ulazi u druge dimenzije, hvata druge likove pa u spoznaji nalazi punu sreću misli. To je način na koji on prevladava ili zaboravlja pitanju i kreće se u carstvu nedirnute sreće.

– Kakav je Vaš odnos prema knjizi?

– Knjiga je veoma važna.

– Važnija od veze s ljudskim bićima?

– Ne, ali možda jednako važna. Čitati je kao govoriti. Emerson je rekao da je biblioteka neke vrsti magičnog sobička ispunjenoga mrtvacima, ali kada tko god otvori neku knjigu, ti se mrtvaci bude i govore nam. Osim toga, postoji mogućnost prečitavanja i prizivanja drugih ushićenja. Ja sam napisao priču o jednoj beskrajoj biblioteci: *Babilonska biblioteka*, ali bi se mogla napisati druga priča (i to sam već napravio) o samo jednoj riječi, koja mijenja svoj smisao i koja je također beskonačna. Zove se *Undr*, što na islandskom znači »(u)divljenje« a u odnosu je s *wonder* u engleskom i *Wunder* u njemačkom. No, *undr* kao riječ je ljepša, ne čini li Vam se? Sada bih Vam diktirao pjesmu koju sam započeo prekjucher a danas bir nastavio, ako nadete desetak minuta za me.

Poštovanje prema učitelju sili me da ugasim magnetofon, ali ushićenja tih trenutaka neću zaboraviti. Moli me da ga otpratim u njegovu sobu, *malenu*, s uskim željeznim krevetom, noćnim ormarićem, vitrinicom s raznorodnim knjigama i prenatrpanim piscima stolom. Zamjećujem potom uspomene s putovanja: *malu mjedenu statuu na kojoj je konjanik Bartolomeo Colleoni, uspomena s putovanja u Veneciju te pješčani sat, kopija onoga što ga je imao Kipling u svome studiju. Zatim mi pokazuje model jednog fantastičnog tigra, s neobičnim ogrtačem od oblaka i palmi, mislim od keramike. Gdje bi bolje do u *Borgesovoj* sobi pristajao ovaj plav, bijel i zeleni tigar? U vezi s tim kažem mi da su mu se uvijek dopadali tigrovi a još i danas ih sanja.*

Iz jedne ladice uzima strojem ispisan list, predaje mi ga a domaćici veli da donese pisaci stroj. Pripremam se za pisanje a *Borges* u međuvremenu sjeda do mene, sa štapom među nogama, ruku naslonjenih na koljena. Moram polagano čitati, red po red. Već od prvog stiha osjećam da je *Borges* u svome svijetu, ja ostajem vani primati njegovo znakovlje. Ponavlja neke stihove blagim glasom i deklamirajući bez izmjena; druge mijenja, nakon nekoliko časaka šutnje, za koje njegovo lice poprma zamišljen izraz nekoga tko je odsutan.

Kada je okončan kratak ritual diktata, blage tiranije kojoj izlaže sve svoje goste, prati me do izlaza za pozdrav. Ispružena ruka podrhtava.

Buenos Aires, 14. januar 1984.

Prevod sa talijanskog:
Tvrtko Klarić

(*) Gospođa *Lucrecia Betarix Porto Bucciarelli*, i sama podrijetlom iz Argentine, inače docent na Sveučilištu u Perugi (Italija), posjetila je *Borges* 14. 01. 1984. I načinita s njim ekskluzivni razgovor za milanski časopis *Uomini e libri* (Ljudi i knjige). *Mario Miccinesi*, glavni i odgovorni urednik spomenutoga časopisa, pokazao je krajnje razumljivanje kada smo ga zamolili za objavljivanje ovog razgovora s *Borgesom*. Time ujedno izražavamo našu dobrodošlicu *Borgesovim* sabranim djelima, koja je u prijevodu (6 knjige) objavio Grafički zavod Hrvatske u Zagrebu.